

osjetljivost i filantropiju, ali u okvirima mogućega. Predstavnici lokalne uprave razmatrali su konkretne modele suradnje i nošenja s problemima u uvjetima ograničenih resursa i uskoga “manevarskog prostora”. Konačno, i predstavnici političke sfere (koji su se tijekom pauze ispričali radi obveza i napustili savjetovanje) prepoznali su važnost civilnog sektora, ali mu i dalje pretpostavljaju legitimitet vlastitih, državno-političkih struktura.

Međusobno predstavljanje i artikulacija svake od ovih pozicija bitna je, jer tek transparentno izlaganje stajališta i prioriteta svih aktera otvara mogućnost zajedničkom djelovanju na jačanju civilnog društva. Izvan “prizmi” partikularnih gledišta, gotovo su svi sudionici tematizirali sljedeća četiri područja: potrebu za građanskom edukacijom, potrebu za međusobnom komunikacijom i uz nju vezane poteškoće, kritiku odnosa vlasti i političke sfere prema udrugama, te diferenciranost civilnog sektora. Na tragu razvoja daljnje suradnje i komunikacije ovakve će se rasprave organizirati i ubuduće.

Teo Matković

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA: NESLUŽBENE AKTIVNOSTI U TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA: DESET GODINA ISKUSTVA

Zagreb, 18.–19. listopada 2002.

Institut za javne financije i Zaklada Friedrich Ebert organizirali 18. i 19. listopada 2002. godine međunarodnu konferenciju **Neslužbene aktivnosti u tranzicijskim zemljama: deset godina iskustva**. Konferencija se nadovezuje na projekt **Neslužbeno gospodarstvo u RH 1990.–2000.** koji je objavljen u časopisu “Financijska

teorija i praksa” (1/2002.) a dostupan je i na web stranici Instituta www.ijf.hr, gdje se nalaze i radovi s međunarodne konferencije na engleskom a koji će naknadno biti objavljeni i na hrvatskom jeziku.

Konferencija je bila podijeljena u osam cjelina, a u prvoj se raspravljalo o hrvatskom projektu o neslužbenom gospodarstvu (NG). U uvodnoj riječi voditeljica projekta, Katarina Ott, istakla je da je projekt naručila Porezna uprava RH, a istraživanje obavio Institut za javne financije. Uz uobičajene probleme *mjerenja* nemjerljivoga, posebni problemi pri istraživanju NG u RH su visoka inflacija početkom devedesetih, promjene u statističkom sustavu, propadanje velikih ekonomskih sustava i restrukturiranje gospodarstva, nastajanje brojnih malih jedinica slabe statističke discipline, te neažurnost *input-output* tablica. Različite metode mjerenja daju i različite rezultate, ali prema relativno najpouzdanijoj metodi neusklađenosti nacionalnih računa, prosječni je udjel NG u BDP-u između 1990.–1995. bio 25%, te oko 10% u razdoblju od 1996. do 2000. godine. K. Ott je upozorila na opasnost od *fiksacije* brojkama, odnosno davanja prevelike važnosti samom udjelu neslužbenoga gospodarstva u ukupnom gospodarstvu. To bi moglo preusmjeriti pozornost s mnogo važnijih, suštinskih problema vezanih uz NG, kao što su uzroci njegova nastajanja i njegove posljedice, te važnost i mogućnost ograničavanja NG. Treba istaknuti da je u ovom projektu potvrđena pozitivna korelacija porezne evazije i poreznog opterećenja, te negativna korelacija kretanja NG i BDP-a. Buduća bi istraživanja trebala odgovoriti u kojoj je mjeri u RH stvarno uslijedilo smanjenje NG, a u kojoj je samo poboljšano statističko praćenje, odnosno jesu li u kretanju NG u hrvatskoj prevagnuli statistički ili ekonomski razlozi.

Kako se pri mjerenju te procjenjivanju obujma i strukture NG javljaju mno-

ge teškoće, druga i treća cjelina na konferenciji posvećene su tim problemima. Predrag Bejaković izložio je rad Friedricha Schneidera (Austrija) o stanju neslužbenoga gospodarstva u više zemalja kroz više načina mjerenja (posebice aktivnosti radne snage) i uzorcima porasta NG. Vedran Šošić je interpretirao istraživanje o povezanosti upotrebe stranih sredstava plaćanja (dolarizacije) i NG. Salih Ikiz (Turska) govorio je o istraživanju utjecaja neslužbenog gospodarstva na oporezivanje malih i srednjih tvrtki u Bugarskoj. Edgar Feige (SAD) svoj je rad posvetio raširenosti upotrebe stranih sredstava plaćanja za robu i usluge proizvedene u "sivom" gospodarstvu, dok je James Dean (SAD), na temelju nezabilježnih i neprijavljenih poslovnih aktivnosti u Ukrajini, protumačio zašto je većina načina mjerenja NG neodgovarajuća. Također na primjeru Ukrajine, Ulrich Thiessen (Njemačka) istaknuo je potrebu smanjivanja poreznog tereta, pojednostavljenja poreznog sustava te važnost deregulacije gospodarstva u cilju smanjivanja NG.

Četvrta i peta cjelina konferencije bile su posvećene problemu (ne)plaćanja poreznih obveza. Nastupni je bio prilog Birgera Nerrpa (Njemačka) u kojem se razmatra porezna kultura kao prednost ili ograničenje tranzicijskog procesa. Andras Semjen i Janos Toth (Mađarska) izložili su svoje istraživanje o utjecaju fiskalne (ne)discipline i ponašanja poreznih obveznika u Mađarskoj, dok je Klarita Gërkhani (Nizozemska) svoje izlaganje posvetila važnosti institucionalnog vakuuma kao odrednici neplaćanja poreza u Albaniji. Dominik Enste (Njemačka) u svom je radu i izlaganju naglasio da se porast NG u svim zemljama, pogotovo tranzicijskima, u najvećoj mjeri može pripisati povećanom teretu neposrednog i posrednog oporezivanja, složenosti poreznih sustava te pretjeranoj državnoj regulaciji. Ágota Scharle (Mađarska) istra-

živala je utjecaj poreznog sustava na kretanja broja samozaposlenih u Mađarskoj te naglasila da je vrlo često porast ili smanjenje tog oblika radnog angažiranja pod neposrednim utjecajem tereta poreza i doprinosa. Mark Chandler (Velika Britanija) izložio je utjecaj NG na prikupljanje poreza u baltičkim zemljama.

Posljednje dvije cjeline konferencije posvećene su problemima institucionalne izgradnje u tranzicijskim zemljama, kao odrednici nastanka i širenja NG. Kao jedan od načina smanjivanja NG i njegova obuhvaćanja u službeno gospodarstvo, često se predlaže deregulacija previše krutog zakonodavstva i dopuštanje (legalizacija) onih aktivnosti za koje se vjeruje da ne bi imale nepovoljnih utjecaja (poput veće razine liberalizacije uvoza i slično). Maxim Bouev (Rusija) proučavao je ulogu (de)regulacije tržišta rada i promjena radnog zakonodavstva kao načina smanjivanja NG, dok je Catherine Kuchta-Helbling (SAD) ispitivala važnost ovisnosti o dosadašnjem razvoju (prevelike) povezanosti političkog procesa i ekonomskih učinaka, odnosno znatnog utjecaja političke sfere na gospodarske odluke. Kalugina i Najman (Rusija) u svom su izlaganju naveli da ljudi u Rusiji koji rade i neslužbeno, ne samo da su manje izloženi siromaštvu nego se i *osjećaju* manje siromašni od onih koji rade samo u službenom sektoru. O teškoćama s kojima se susreću žene u NG tranzicijskih zemalja izložila je Simel Esim (Turska) koja je naglasila potrebu usvajanja zakonodavnih, socijalnih i ekonomskih mjera zaštite žena i ublažavanja njihove nesigurnosti i siromaštva. Neslužbeno gospodarstvo se često povezuje s nezakonitim (ili barem nemoralnim) ponašanjem u procesu privatizacije, pa je o mnogim teškoćama toga postupka u Češkoj izložio Marcel Tomášek (Republika Češka). Iako bi, načelno, model privatizacije putem vaučera (koji je tamo proveden) trebao biti prilično ot-

poran na nepravilnosti, autor je jasno protumačio sve nastale probleme te upozorava da će Češkoj trebati još najmanje puno desetljeće za završetak transformacije vlasništva, kao i udovoljavanju postavljenih zahtjeva EU u pogledu zakonskog okvira i njegova poštivanja. Hugues Sachter i Ahmed Henni (Francuska) istraživali su značaj i mogućnosti demokratizacije gospodarske inicijative u tranzicijskim zemljama, kao načina smanjivanja neslužbenoga gospodarstva.

Brojni poznati autori iz više zemalja koji su sudjelovali na međunarodnoj konferenciji o NG, u svojim se radovima i raspravama nisu usko ograničili samo na problematiku NG već su istraživali i političko, institucionalno i zakonodavno uređenje njegova nastanka. Sve bi to trebalo omogućiti drugačija i nova viđenja te pojave u Hrvatskoj i drugim tranzicijskim zemljama.

Predrag Bejaković